Bolond Istók szelleme Szegeden

dr. Rigó Mihály
ny. mérnök

Amikor a természet és az ember egymást „erősíti”. Mit neveztem Bolond Istók-modellnek?

Arany János: Bolond Istók (1873.), II. ének, 7. vsz.

„A szőlős gazda is, az egyszeri,
Magánkivül s őrjöngve kacagott fel,
Látván, hogy szőlejét a jég veri,
Dorongot ő is hirtelen kapott fel,
Paskolni kezdé, hullván könnyei:
"No hát, no!" így kiált; "én uram isten!
Csak rajta! hadd lám: mire megyünk *ketten*!"

http://mek.oszk.hu/00500/00597/html/bi02.htm#10_02

Mintha Szeged az Arany János által megírt Bolond Istók-modellt követte volna az 1879-es nagyárvíz után.

A természet és az ember „harca”, azaz: lépések egymást követően

Hogyan ismerte a szörnyű történetet Mikszáth Kálmán? Mi is lehetett az ember szerepe ebben a szörnyű folyamatban?

Az ember lépett a természet ellen!

„**NÉMI ELŐZMÉNYEK**

Gróf Széchenyi István lángelméjében támadt először a gondolat, hogy a szép kanyargó Tiszát, mely zúgva, búgva töri szét néha a gátot, szabályozni kellene. Azonban maga sem bízott a Tisza-szabályozás sikerében, 1846-ban lehozatta Paleocapa Péter velencei mérnököt, ki mint európai tekintély volt ismeretes a vízműépítészet terén. Paleocapa megvizsgálta a szabályozási terveket és műveleteket,

s kimondá, hogy a Tisza-szabályozás eddig elfogadott rendszere előbb-utóbb Szegedet öli meg.

E szomorú jóslat lebegett Szeged fölött már harminchárom esztendeje...

S ez a jóslat teljesedett be rajta, dacára a sok millió forintnak, mely bele lett ásva a Tisza töltéseibe a jobb- és balpartján egyaránt.”

Nem hittük el a szakember szörnyű jóslatát?! Pedig volt időnk!

http://mek.oszk.hu/00900/00900/html/20.htm

Mi vált be a jóslatból 1879-ben?

Nem sokkal később válaszolt az embernek a természet!

”Egész városrészek törültettek el nyomtalanul, egész új utcákat nyitott magának az ár, korlátlan kilátást nyújtva a város egyik végéről a másikig.

Az Alsóváros le a piacig romokban hever, a Tabán nyomtalanul tűnt el, és a víz tükre néhol egyenlő volt a házfödelekkel. A Felsőváros és Rókus szintén áldozata lett a romboló árnak, s **csak a Palánk áll; kuszálva, megtépve ugyan, de áll, mint egy óriási fej, melynek teste és végtagjai hiányzanak.” – írta ismét Mikszáth Kálmán.**

http://mek.oszk.hu/00900/00900/html/20.htm

Tipikus kép 1879-ből: háztetők a vízben

http://kard.blog.hu/2017/08/26/szeged_242

Mit öntött el, és mit nem öntött el a Tisza?

Az árvíz kiterjedése 1879. VI. 11-én, a térkép színei a mellékelt jelmagyarázat szerint.

Lényegében csak a Vár és a Palánk maradt szárazon, lásd a jelmagyarázatot. (Szeged várostörténeti atlasza, 2014.)

Mi lett ennek a következménye? Mit tett a természet?

Az elöntött városrész földfalú, vályogfalú, nádtetős házai eláztak és összerogytak, összedőltek. Ez volt a Bolond Istókos mese jégesője.

„Abban az időben a házak legnagyobb része nem tartós anyagból épült, 5458 (másutt 6350; 6800) ház összeomlott, épségben csak 265 maradt."

Durván: a 6000 házból megmaradt 300! Tehát 5%-nyi! A természet nagyon „eredményes" volt!

https://hu.wikipedia.org/wiki/1879-es_szegedi_%C3%A1rv%C3%ADz

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_DUNA_Vtf_01_Szegedi/?pg=61&layout=s

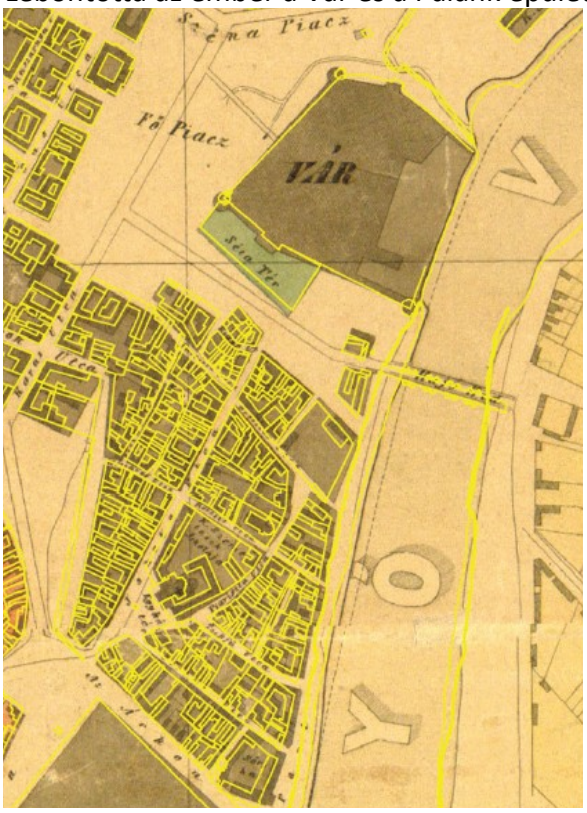
Mit tett az ember?

Lebontotta azt, amit az árvíz meghagyott!

Bolond Istók szellemében és dicsőségére! Mikszáth végtagok nélküli óriási fejnek nevezte a Palánkot, és Szegedet.

De jött az ember és levágta az óriás fejét is! Érthetetlen.

Lebontotta az ember a Vár és a Palánk épületeit!

(Szeged várostörténeti atlasza, 2014.)

1841-1844. között még ilyen volt a városközpontunk! Ez volt Szeged szíve, melyet egy metszéssel kivágtak az újjáépítők. Mintha valami bűne lett volna a városközpontunknak, mintha ott valamit szégyellni kellett volna úgy számolták fel módszeresen a szegedi óvárost!

Bontás volt ez a „Múltat végképp eltörölni" (szöveg: 1871.) megsejtett gondolat szellemben. Mindez teljesen érthetetlen, felfoghatatlan, és visszaállíthatatlan melléfogás. Ez a bontási düh szinte megmagyarázhatatlan!

A Vár bontása

(Szeged várostörténeti atlasza, 2014.)

Az előbbi térképen alul a Tisza látszik egy hajóval. Piros színű az egykori vár fala, épületei. Szürke pedig a mai városrész, ami a Vár helyére került a „palotás" város részeként. Mindent elpusztítottak, csak talán a sóval való beszórás maradt el.

A vártemplom helyére színház épült, mely akár az újjáépítés jelképe is lehetne. A mai világban ez a csere nagyon modern lépésnek számítana.

Mit is veszítettünk el nagyon gyorsan?

A téglavárat csak a tatárjárás és a csongrádi vár pusztulása után, a 13. század második felében, 1261 és 1280 között emelték.[16] Az első név szerint ismert szegedi várnagyot, Dénes fia Pál mestert az 1333-ban keletkezett oklevél említi először, a bujáki vár ostroma kapcsán. Az ostrom 1308-ra tehető,[17] tehát ezt az évet tekinthetjük a szegedi vár megépülése *terminus ante quem*jének.

Magát a várat 1338-ban említik először.[18] Írott forrásaink mindig

árvíz idején és az ezt követő, 1881-ben megkezdődött várbontáskor megörökítették. Az eltérés csupán annyi, hogy addigra a tiszti–hadapród kaszárnya épületét a műhelynek átalakított északkeleti sarok kivételével lebontották, a hadapródokat pedig a katonai parancsnokság épülettömbjébe költöztették át. A várbontás 1883-ra befejeződött, s ezzel az Alföld legnagyobb, középkori eredetű téglavára örökre eltűnt.[73]

Természetes a szegediek indulata az elnyomással azonosítható Várral szemben, nyilvánvaló a hatalmas építőanyag hiány is. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a hadászati funkcióját elvesztő vár a királynak fölös kiadás lett volna. Az újjáépítés alkalmat adott úgy megszabadulni a nagy fenntartási költségtől, hogy még jótékonykodhatott is.

Legalább a területe megmaradhatott volna, a várfalak és a Vár épületeinek falait csak a terepszintig elbontva ma is láthatnánk e vár lenyűgöző méreteit, látható lenne Szeged egykori szerepe, fontossága.

Az Alföld legnagyobb, középkori eredetű téglavára élt 1270-1880 között 610 évet, majd örökre eltűnt!

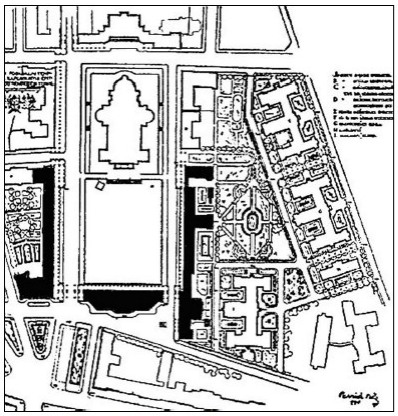
Az újjáépítők a város történelméből radíroztak ki 610 évet! Nem túl nagy ár ez a palotás városért?

Mekkora csoda lenne ma.

A Palánk bontása

A következő két térkép a Dóm előtti és az utáni palánki utcahálózatot mutatja. Jól látható: köztük nincs semmi hasonlóság. Két teljesen más utcahálózatról van szó. Ehhez pedig a régi épületek elcsákányozása kellett, majd a teljesen új házak építése. Nem is lehet hasonlóság, mert az egyik a másik helyén épült, annak letúrása után.

A mindkét térképen viszonyítási pont a Dóm épülete. Úgy forgattam a térképeket, hogy az összehasonlítás könnyű legyen.

Tehát eltűnt a régi Palánk is. Nyom nélkül, mint a Vár!

Volt, akinek fájt a Palánk bontása

Cs. Sebestyén Károly: A szegedi Palánk 1927.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/a_szegedi_palank/pages/000_konyveszeti_adatok.htm

„Öreg emberek fázósan, idegenül járnak a téliessé vált időben az elhagyatott palánki utcákon. Téglatorlaszok és törmelék hegyek, tátongó mély gödrök és épülő uj falaik között járnak szomorúan, (mintha régi emlékeket keresnének.

Talán a régi palánkot keresik, melynek most hullanak utolsó emlékei a munkások csákányai alatt. Mert az egyetemi építkezésiek nemcsak megváltoztatják a belváros egész képét, hanem örökre eltüntetik a város legrégibb részének néhány olyan utcáját, amelyek még a nagy árvíz előttről maradtak meg s **amelyek valószínűleg még a város legrégibb idejéből valók.** A kisajátított házak lerombolásaival el fog tűnni a mostani Révay-, Szegfű-, Ipar- és Szív-utca, valamint a Pécsi-és a Somogyi-utcának egy része.

Az érző embernek fáj a pusztulás látása, még akkor is. ha tudja, hogy új élet fakad a nyomában. A város, az utca, a házak is hasonlatosak a szervezetekhez, mert ők is élnek, öregszenek s elmúlnak, mint az ember. Ha nem is voltak szépeik azok az utcák, ha kopottak, rongyosak is voltak a régi házak: tele voltak azért a múlt emlékével, s egy-egy darab várostörténet enyészik el velük."

„A Palánk árka, sánca, palánkja régen eltűnt, már csak utcáinak régit vonala maradt meg a multbol. Most már ez is eltűnik a város térképéről s maholnap nem marad egyéb emlékűink a régmultiból, mint a Demeter-templom hétszázéves tornya, egyetlen régi tanuja a haldokló szegedi Palánknak.”

Nyilván teljesen érthető lett volna a Palánk lerombolása, ha a Palánk körül 50 emeletes felhőkarcolók foglaltak volna el minden helyet, és ahhoz, hogy a Palánk is hasonló legyen, a régi nem felhőkarcolós épületállományt el kellett volna tüntetni a föld színéről. De szó nem volt erről!

Mi is volt a Palánkban?

1. A Templom tér

A török háborúk (1788–1790) okozta gazdasági fellendülés[4] eredményeképpen számos középületet emeltek az 1800-as évek elején. Az egyik legnagyobb ilyen beruházásnak az iskolák épületegyüttesének megépítését tekinthetjük. (C.4.3. sz. látkép) A XIX. század elején még Szeged szellemi életének központja egyértelműen a Palánk déli részén található Templom tér (a mai Dóm és Aradi vértanúk tere) volt. Itt állt a Szent Dömötör templom és az 1719–20-ban alapított piarista gimnázium. Ez utóbbinak bővítését, a palánki nemzeti iskola és rajziskola megépítését, valamint a plébánia és a piarista rendház épületeinek rendbehozatalát vették tervbe. Ez a hatalmas épületegyüttes 1793 és 1811 között épült meg, teljesen közrefogva a Szent Dömötör templomot. A templomtól balra, az Oskola utcára nézve helyezkedett el a gimnázium, mellette a nemzeti iskola és a rajziskola, amelyek hatalmas egybefüggő homlokzata Magyarország egyik kiemelkedő klasszicista alkotása volt. A barokkos, copfos plébániaház és rendház a Templom térre nézett.[5] Még Vedres István főmérnöksége idejében szilárd burkolattal látták el a Templom teret.[6]

A Szent Demeter-templom:

Kép 1820-ból: a gyönyörű templom a falához simuló iskolákkal, melyek nem is olyan régen készültek el.

A képen a kis templom a Rozália-kápolna, melyet 1928-ban bontottak le. A szép kupolás a Szent Demeter-templom, melyet 1925-ben bontottak le. Végül a háttérben áll a szerb ortodox templom, mely ma is áll.

„**A Szent Dömötör templom első említése 1199-ből származik**. Átépítések után a végső formáját az 1700-as évekre nyerte el. Bontásakor bukkantak Szeged legrégebbi műemlékére, a Dömötör toronyra."

Ami a Szent Demeter-templom helyére épült, a Dóm.

http://www.delmagyar.hu/anno/egy_egykorvolt_szegedi_templom_a_szent_demeter-templom/2388943/

„**Az 1907. évi 187. sz. közgyűlési határozat kimondta a Demeter templom lebontását, amely határozatot mind a belügyminiszter, mind a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyja** – utóbbi azzal a kikötéssel, hogy a templom „… műemléki részletei megőriztessenek.""

Micsoda összjáték folyt itt? Mekkora mellélövés! Valószínűen a pénz, a pénztelenség miatt!

„A Belügyminisztériumnak a városhoz címzett leiratából kiderül, hogy „A város közönsége 1907. évi március hó 22-én 187. kgy. sz. határozatában kimondotta, hogy a belvárosi templomot továbbra fenntartani nem óhajtja, és a fogadalmi templom helyéül az 1883. évi

39. kgy. sz. határozatának fenntartása mellett azon telektömböt jelöli ki, amelyen a belvárosi templom, továbbá a vele kapcsolatos plébánia, a régi gimnázium stb. épületek állnak..." A leirat közli azt is, hogy a vallás- és közoktatási miniszter hozzájárult a templom „fenntartandó műemlék" jellegének a törléséhez.”

Tisztelet Varga Ferenc plébánosnak!

„A Szent Demeter-templom lebontására és a Fogadalmi templom helyének kijelölésére vonatkozó döntés Varga Ferenc plébános 1906. évi halála, az általa vezetett egyházközösségi és a lakossági ellenállás után 1907-ben megszületett.”

Számomra rendkívül furcsa az, hogy Lechnerék sem a Vár, sem a Palánk védelmére nem fordítottak energiát, illetve én erre utalást sem találtam.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_3_1/pages/007_szeged_ujjaepitese.htm

Ami a Szent Demeter-templomból mára megmaradt:

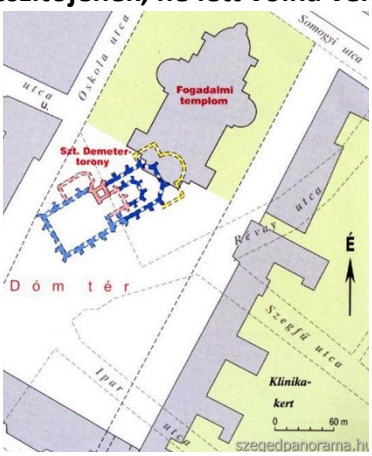

Még ezt is el akarták bontani. „Nagy vita támadt a torony sorsáról, sokan az elbontása mellett kardoskodtak. Megmentése többek közt Móra Ferencnek köszönhető, aki írásaiban erősen gúnyolta és „keresztény barbárság”-nak nevezte a torony elbontását.”

https://szegedpanorama.blogspot.hu/2013/10/emberi-maradvanyokat-rejt-szegedi.html

Nem kellett volna sokkal arrébb tenni a Dómot ahhoz, hogy a Demeter–templom is megmaradhasson! **Még ennyit sem tettek meg! Szinte hihetetlen, hogy Schulek Frigyes műegyetemi tanárnak, a Dóm első terve készítőjének, ne lett volna véleménye, javaslata!**

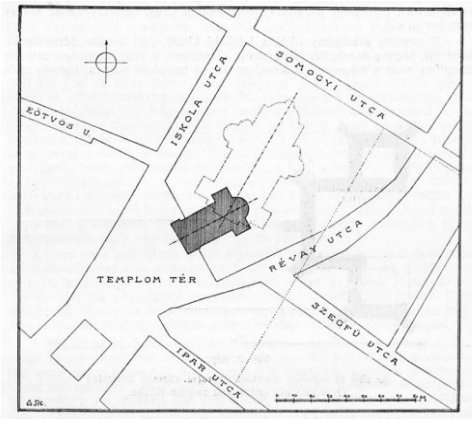

http://moramuzeum.hu/szeged-dom-ter/

https://szegedpanorama.blogspot.hu/2012_08_19_archive.html

Dr. Cs. Sebestyén Károly: „A SZEGEDI SZENT DEMETER-TEMPLOM ÉPITÉS-TÖRTÉNETE.”

„Ez a derékszögű egyenes szentélyzárás pedig megfelel a cisztercita építőmájának, amely a franciaországi Fontennay cisztercita-templomtól veszi eredetét. Ilyen alakú szentélyeket Magyarországon is építettek, mert ilyen az apátfalvi cisztercita-templom szentélye, …"

„Cisztercita-templom nem lehetett a szegedi Szent Demeter-templom, mert eddigi tudomásunk] szerint Szegeden a cisztercita-rendnek nem, volt háza, sem temploma. Itt tehát csak arról lehet szó, hogy a templomot a cisztercita-templomok mintájára építették, amihez való minta valószínűleg volt a közelben is, mint a torontálmegyei Egresben létezett cisztercita templom."

„… a jezsuiták a nagy árviz után 1712-ben, elköltöztek Szegedről. Az időközben Szegedre jött piaristák kapták meg 1720-ban a szent Demeter egyház plébániáját, és 1723-ban már az akkor Szegeden székelő Csanádi püspöknek székesegyházul jelölték ki az ideiglenes tetőzetű templomot. Reizner szerint **1715-ben kezdődött a templom újraépítése**, ez azonban csak ideiglenes jellegű lehetett."

„Az építés még 1725-ben megkezdődött s tartott — valószínűleg 'megszakításokkal — egészen 1751-ig …"

http://acta.bibl.u-szeged.hu/70/1/dolgozatok_1927_188-206.pdf

„Szent Demeter ókeresztény vértanúként és katonaszentként kedvelt templomvédnöke volt a hadseregnek és a templomoknak …" Jól mutatja az akkori helyzetet, hogy a templomok védőszentje sem tudta megmenteni a templomot a saját egyháza pusztító lépéseitől.

http://www.szegedigorogok.hu/wp-content/uploads/2014/01/A-Szeged-P%C3%A1link%C3%B3-M%C3%A1t%C3%A91.pdf

A templombontás folyamata és az új templom építési időrendje:

„Szegedi Dóm, Fogadalmi templom …

Az 1879. III. 12-i árvíz után (a város 6800 házából 265 maradt meg) nagy gyűjtés indult országszerte, sőt a határokon túlról is érkeztek segélyek, az uralkodóház is segített az újjáépítésben.

A város törvényhatósági bizottsága az újjáépítés első tervét V. 19: fogadta el. Elrendelték, hogy „egy, a jövőben felépítendő monumentális kat. templom helyéül a vártelek egy díszesebb része volna kijelölendő".

1880. XI. 28: Szeged város képviselőtestülete, mint kegyúr ünnepélyes fogadalmat tett, hogy a város újjáépítésének emlékére templomot épít. (Fel sem merült az az ötlet, hogy inkább állítsák helyre az elhanyagolt Szent Demeter-templomot?-RM) A költségek előteremtésére Erzsébet királyné védnöksége alatt megalakult a Szt. Erzsébet Egylet.

Tisza Lajos királyi biztos 1883. I. 22-i határozatával a középkori eredetű, barokk Dömötör-templomot és környékét jelölték meg az új templom helyéül.

Ugyanekkor néhányan **Varga Ferenc apátplébánossal az élen meg akarták akadályozni az egyre rosszabb állagú Dömötör-templom lebontását, és a Dóm helyéül a Dugonics teret javasolták.**
A vallás és közoktatási miniszter megbízásából a Műemlékek Országos Bizottsága képviseletében Czobor Béla és Sztehló Ottó 1902. V. 22-én megvizsgálta az épületet, s jelentésük alapján védetté nyilvánították a Dömötör-templomot.
Ezért amikor a városi tanács 1903. V. 28-án meghirdette az új templom pályázatát, helyét nem jelölte meg.
A pályázatra 35 mű érkezett. A zsűri, melynek tagja volt Schulek Frigyes, 1904. I. 10-én az első díjat nem adta ki. … Mivel egyik tervet sem találták elfogadhatónak, s a helyet sem sikerült eldönteni, újabb néhány év kellett ahhoz, hogy előbbre lépjen a monumentum ügye. **Ezalatt a „templomrombolók" kerültek túlsúlyba, mert Varga apát elhunyt, s Lázár György polgármester keresztülvitte, hogy a Dömötör-templomot törölték a védett templomok listájáról.**
A kultuszminiszter 1903-ban rendeletileg hozzájárult a bontáshoz.
Felmerült egy újabb pályázat kiírásának gondolata, de végül is a városatyák Lázár polgármester javaslatára közvetlenül Schulek Frigyest bízták meg a Dóm megtervezésével és fölépítésével.
1909. XII. 5: Schulek bemutatta vázlatterveit a közgyűlésnek, 1910: gipszmodell, 1911. II. 18: részletes kiviteli tervek készültek. …
Közben azonban a tiszteletdíj körül is vitái támadtak a várossal, s egyévi huzavona után Schulek úgy döntött, hogy az építkezés művezetését nem vállalja. Lemondó levelében magas korára és egészségi állapotára hivatkozott, s döntését a polgármesternek sem sikerült megváltoztatnia.
1913. VII: megkezdték a Dömötör-templom bontását a szentélynél, s VIII. elején az alapozást.
1914. VI. 21-én volt az ünnepélyes alapkőletétel, de az I. világháború kitörése miatt VII. 23: az építkezés hosszú időre leállt.
A vesztes háború, a forradalmak, az infláció akadályozták az építést, de 1921-ben újra gyűjteni kezdtek a Dómra …
1923. IV-ban újra elkezdődhetett a munka.
1924. VIII. 30: elkészült a kupola,
1925. XI. 26: a Tisza felőli,
1926. III. 27: a város felőli torony.
1924: a Dömötör-templom bontása közben előkerült az épület legrégibb része: az alul négyszögletes, feljebb nyolcszög alaprajzú torony. Sokan az elbontás mellett kardoskodtak, de végül sikerült megmenteni.
Az 1920-as évek végének gazdasági válsága visszavetette az építkezést. A belső még korántsem volt kész, viszont közeledett a csanádi püspökség alapításának 900. évfordulója, s mivel az egyházmegye székhelye 1923-ban Temesvárról Szegedre került, fontossá vált, hogy 1930-ban fölszenteljék a Dómot.
1930. X. 24-én ötnapos ünnepségsorozat fénypontjaként történt a templom fölszentelése."
http://lexikon.katolikus.hu/S/Szegedi%20D%C3%B3m.html
(Az idézetben lévő rövidítéseket a könnyebb megértés céljából kipótoltam-RM)
Mint követhető, nem volt véletlen, ami történt. A részesek, a főszereplők sem voltak akárkik, a régi és az új templom sorsát meghatározók nem voltak laikusok: az uralkodó pár, törvényhatósági bizottság, királyi biztos, apátplébános, miniszter, Műemlékek Országos

Bizottsága, műegyetemi tanár, templomromboló polgármester, kultuszminiszter, püspökség, püspök, pápai nuncius.
A városnak nem volt meg a pénze a vállalása teljesítésére, a Dóm megépítésére sem, és a Szent Demeter-templom felújítására sem. A város túlvállalta magát. Úgy tűnik, hogy nem csak az utakat nem vagyunk képesek fenntartani, de a templomokat sem!
A város kényszerpályára tette magát, ahol túl nagy szerepet kapott a PÉNZ! Valószínű az is, hogy egy hasonló folyamat teljesen hasonlóan menne végbe.

2. Szeged első intézményei

„A Palánk volt **a sókereskedelem középpontja** és hosszú időkön át Csongrád megye székhelye. A várnagy többször egyúttal Csongrád megye főispánja is, hiszen az ősi csongrádi várispánság tekintélye a tatárjárás után aláhanyatlott és a vízközi, sószállító Szeged lépett a helyébe."
„… **az egész város gazdasági súlypontja** már a középkor végén a Latrán, Latorján volt, vagyis a Palánk és vár között elterülő nagy térség, a mostani szegedi hídfő környéke (Roosevelt tér és Mórakert). Itt összpontosult a szárazföldi és víziforgalom évszázadokon át. Később és még a közelmúltban is, a nép Halpiac, Makaipiac néven szokta emlegetni.
Ez utóbbinak megértéséhez tudnunk kell, hogy egészen 1950-ig a szegedi különlegesség számba menő kedd és péntek alkonyati, sőt estébe nyúló, **gyertyafénnyel világító kispiacok** színhelye volt. A rendes szerdai és szombati hetivásárokra a Tiszán, továbbá a Maroson Makó felől érkező, megrakott bárkák, dereglyék, luntrák, csámeszok ugyanis valamikor már előző nap délután megérkeztek és portékáikat ott helyben mindjárt árusítani kezdték. Ezt természetesen a helybeliek is követték, sőt a helyiérdekű vízifuvarozás elsorvadásával később teljesen kisajátíthatták a maguk számára."
„A szegedi polgároknak a középkor végén, **a Szerémségben szőleik voltak**, sőt a szerémi és baranyai borok kereskedelmi értékesítésével is foglalkoztak."
„A hódoltság idején **Palánk teljesen török városrésszé alakult át,** osztozván a vár közvetlen sorsában. Élete eléggé mozgalmas lehetett, mert egykorú **török színházi előadásokról** is van szűkszavú tudósításunk. Evlia Cselebi szerint 200 bolt, egy medresze (török hittudományi főiskola), két török kolostor, két török iskola is van benne. Török lakossága mellé jelentős számmal szivárognak be már ebben az időben is délszlávok. így a szerbeknek már a hódoltság idején, de nem a mostani helyen, templomuk van a Palánkban."
Bálint Sándor szerint a sókereskedelem központja Palánk volt!
http://epa.oszk.hu/01600/01609/00012/pdf/MFME_EPA01609_1970_1_199-212.pdf

3. Patinás házak

Palánk a bontás előtt
https://szegedpanorama.blogspot.hu/2013/01/a-szegedi-varosreszek-tortenete-palank.html

4. Szeged első temploma

Megtalálták Szeged ezeréves templomát?

Feltehetően egy igen korai apszisos épület maradványait tárták fel Szegeden a Dóm téren, az egykori Szent Demeter-templomtól északra.

2017.10.29
Írta: Kovács Olivér

„A fellelt falmaradványok és a pontosan kiszerkeszthető alaprajz alapján **tájolása részben megegyezik az egykor mellette állt Szent Demeter-templommal, ugyanakkor járószintje mélyebben feküdt. Ezek alapján korábban épülhetett annál,** az alaprajza szerint pedig templom, vagy kápolna lehetett””

„Szeged első templomának – vagy templomainak – a kérdése már régóta foglalkoztatja a szakembereket. A város első említése 1183-ból származik, azonban a település ennél régebbi

múltra tekint vissza. Az Erdélyből a Maroson érkező sószállítmányok ellenőrzésére már a római korban települést alapítottak, amely feltehetően a későbbi vár, a mai Móra Ferenc múzeum területén lehetett, hiszen itt volt átkelőhely a Tiszán. Mivel a só a későbbiekben is az egyik legfontosabb, „stratégiai" árucikk maradt, …"

„„Sajnos az 1879-es árvíz és az azt követő újjáépítés teljesen átformálta a város arculatát, még a középkori utcahálózat sem maradt meg. Egyedül a mai Oskola utca nyomvonala azonosítható középkoriként, amely az egykori várat, a palánkot kötötte össze a mai Dóm téri területtel" - jelentette ki Löffler Zsuzsanna régész. „A városi környezet miatt a kutatás nehézkes és esetleges, a 10-12. századból alig van régészeti adat. A Szent Demeter-templomot, amely a jelenleg feltárt épülettől délre állt, 11. századi eredetűként azonosította első kutatója, Cs. Sebestyén Károly, melyet azóta megcáfolt a kutatás.""

„Jelenleg tehát nem datálható még az apszisos épület, azonban **nagyon valószínű, hogy korábban épült az első Szent Demeter-templomnál,** amelyet a 13. század elején emelhettek az újabb kutatások szerint. Figyelemreméltó, hogy a megkutatott épület mintegy nyolcvan-kilencven centiméter vastag, törtköves falait kívül-belül kváderezték, a kőben szegény vidéken egy reprezentatív épület lehetett egykor. A teljes hossza tíz, a szélessége öt méter volt, a bejárata kizárásos alapon a déli oldalon nyílhatott. Alaprajzában és **mérteiben teljesen megfelel egy kora Árpád-kori, 11-12. századi plébániatemplomnak**, melynek alátámasztása részben a jövő kutatás feladata. És, ha építési, használati, valamint pusztulásának pontos ideje még ma bizonytalan is, amit tudunk, hogy a 13. század elején, alig néhány méterre innen, egy új templomot (Szent Demeter templom) építenek, melynek barokk stílusban épített utolsó periódusát az 1920-as években bontották le gótikus támpilléreivel együtt. A ma is álló a Dömötör-torony épphogy megúszta az pusztítást, bár a gótikus torony felső szintjét így is megsemmisítették. **Móra Ferenc**, a múzeum akkori igazgatója egy írásában „feneette műemléknek" nevezte a templom híján elárvult tornyot. **Most tőle alig néhány lépésnyire került elő a feltehetően még korábbi templom maradványa,** amelyet a nagy mélység, s az így kezelhetetlen talajvíz miatt nem lehet bemutatni, ám remélhetően folytatódik majd a kutatás, hogy többet tudjunk meg a város korai történelméről."

http://www.muemlekem.hu/magazin/szeged_dom_ter_temlom_feltaras_2017

A Palánk Szeged hatalmas értéke volt, mint ahogyan a Vár is!

A pusztítás ment, megy tovább

Az 1941-ben készült városfejlesztési program a szép városkép érdekében mai értékítéletünknek ugyancsak ellentmondó célt tűz ki: „6. Környezetbe bele nem illő, zavaró részletképzésű homlokzatokat át kell alakítani és ennek révén a városképet lépésről-lépésre szanálni. Főleg el kell távolítani a szecessziós kornak ma már sokszor kibírhatatlanul bántó díszítéseit". Szerencséje az utókornak, hogy a szecessziós díszeket csak egy épületről távolították el (Bartók tér – Tábor u. sarok), a többi ma már védett.

A városnak 1941-ben mindössze 12 műemléke volt: 1. Alsóvárosi templom; 2. Felsővárosi templom; 3. Szerb templom; 4. A székesegyház előtti Árpád kori torony; 5. A vármaradvány; 6. Városháza; 7. Tiszai közúti híd; 8. Református templom; 9. A városnak az 1879. évi árvíz előtti időből származó művészileg kiképzett lakóházai, mint Somogyi utca 19. sz. Fekete ház; 10. Az egyetem Dugonics téri központi épülete; 11. Milkó ház; 12. A Kálvária- és Dáni utca sarkán álló egyemeletes ház oroszlánfejes erkélye. 1959-ben már megkülönböztettek műemléket és műemlék jellegű építményt, ezek együttes száma ekkorra 54-re emelkedett (19 ábra).

A város épületeinek többsége 120 évnél fiatalabb. A nagyárvíz meghagyott ugyan 265 épületet, de ezek egy része az újjáépítés útjában állt, ezért elbontották. A Palánk területén minden házat megkímélt a víz, de kellett a hely a Fogadalmi templomnak, a Dóm térnek, a klinikáknak. Ami még ezután is megmaradt, de nem volt elég nagy, azt az utókor bontotta el. A még álló víz előtti épületek ma már műemléki védelemben részesülnek.

Azzal a rombolással, ami ma is látható a belvárosban, a tevékenység nehezen nevezhető az épített örökség védelmének.

<u>Másutt is ez dívik?</u>

A várostörténeti atlasz összehasonlítja Szegedet Frankfurt am Main-nal. A sors velük sem volt mindig kedves. A 2. világháború során az ellenséges hadsereg bombázói megtették ugyanazt a belvárosukkal, mint itt az árvíz, de ők az öreg házaik zömét visszaépítették!

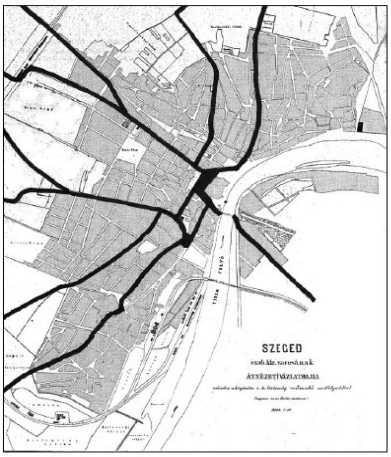

Drezda esete mindenki előtt ismert! Mi miért nem becsüljük meg a régi szépet?

<u>Mire föl kellett a gyűrűs-sugaras városszerkezet?</u>

A nagyárvíz előtti városszerkezet a várostörténeti atlasz szerint:

(Szeged várostörténeti atlasza, 2014.

Mi jellemezte a víz előtti várost?

- A város aszimmetrikus, féloldalas, mert a Tisza jobb-parti részén lévő városrész beépített területe többszöröse a bal oldalinak.
- A fekete vonalakkal jelzett főutak jól igazolják azt. hogy Szegednek jóval intenzívebb kapcsolata volt a várostól nyugatra lévő településekkel, mint a keletiekkel: 8:1 az arányuk a Tisza két partján!
- A város legforgalmasabb – a korabeli városokkal kapcsolatot biztosító – útjai bent voltak a városban. Lényegében mind a mai Széchenyi térre ment be.
- A régi városnak egyetlen hídja volt.
- A város főútjai mind át akartak menni az egyetlen hídon.

Mi változott az árvíz után?
Nem sok és sok is egyszerre!
Az előbbiek mind változatlanok maradtak, csak betettek az városszerkezetbe sután két körútnak nevezett körívet, két körútként.
Nem látom alátámasztva ennek sem az értelmét, sem a hozadékát. A sugaras-gyűrűs szerkezet nem feltétele a modernségnek. New Yorkban a Manhattan városrész úthálózata tiszta sakktábla, még sincs senki, aki merné kinyilatkoztatni, hogy nem modern az a város. Mintha nem a város úthálózatának fajtáján múlna az, hogy egy város modern vagy sem! Erre inkább ajánlom az életminőséget elemezni, melyet egy város biztosít.

<u>Szeged és Frankfurt am Main összehasonlítása a szegedi várostörténeti atlaszban</u>

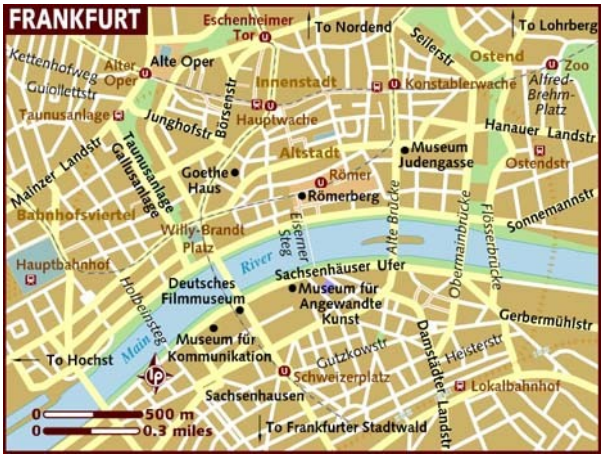

Frankfurt am Main (mai lélekszáma 732.000) és Szeged (170.000)
Ami elsőre látszik:

- sugaras-gyűrűs városszerkezet NÉLKÜL is jól lehet élni! Mintha nem is hiányozna nekik!
- Sokkal több a hídjuk, mint nekünk!

Hol van itt sugárút vagy körút?

Van, ahol jól megfér egymás mellett az új és a régi! Szerencsétlenségünkre ez nem Szegeden van így.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Frankfurt_am_Main#/media/File:Hauptwache-ffm002.jpg

<u>Amihez viszont hozzá kellett volna nyúlniuk Lechneréknek</u>

A következő térképen a vasútvonal fekete és folytonos vonalú.

A városszerkezet jelentősebb módosítására, továbbfejlesztésére vonatkozó igények a 20. század közepén születtek. A városi tanács 1952-ben jóváhagyta „Nagyszeged távlati Főközlekedési hálózata és területfelhasználási vázlata" [3] c. tervet *(4.ábra).* Ezen már három új Tisza-híd is megjelenik : a nagykörútat a Temesvári körutattal, valamint a Szabadkai utat a Szőregi úttal összekötő déli közúti híd és a rendező folytatásában a lebombázott helyett új vasúti híd. A körtöltésen kívül a csongrádi és a vásárhelyi út kapcsolódik a tápai kompnál a maroslele–makói úthoz, a Szabadkai út pedig a repülőtér és Dorozsma mellett, a Fehér-tónál éri el a Budapesti utat. A terv a Rókusi pályaudvar és a Bajai út között nagyméretű központi pályaudvart javasol, felszámolva az összes többit. A Budapesti vasútvonalat az Öthalmok felett, Béketeleptől É-ra beköti a rókusi pályaudvarba. Mindezekből a 20. század folyamán csak a nagykörutat a Temes-

4. ábra: Tervezett városszerkezet 1952

Szegeden két nemzetközi vasútvonal ment át. Mivel magánkézben lévők voltak, egymástól függetleneknek épültek ki Szegeden is. Két külön nyomvonal, két külön vasútállomás (a Nagyállomás és a Rókusi állomás).

Az 1952-es városfejlesztési terv készítője

- a Rókusi állomást összekötötte a Kiskundorozsmai MÁV állomással. Ezzel lehetővé tette azt, hogy a budapesti vonatokat fogadja a Hódmezővásárhely-szabadkai vasútvonal.
- A Rókusi állomást egyetlen szegedi vasútállomássá tette. A térképen ez egy nagy fekete téglalap.
- Megszüntette a mai Nagyállomást.
- Új vasúti Tisza-hidat tervezett a mai medencés kikötő mellett.
- (Nagy számban vitte ki a városból a főutakat! Ezek nagy része kissé másként, de jórészt már megvalósult.)

Ez a lecke még ma is megvalósításra vár! Vele városunk néhány elfekélyesedő gondja (buszpályaudvar, 3. KÖZÚTI híd) is megoldódna.

<u>Az előbbieket összefoglalva úgy vélem, hogy</u>

- **rendkívül nagy vesztésége városunknak a Vár és a Palánk elpusztítása!**
- **Meg kellett volna maradnia a Vár alapfalainak, főleg a területének, elvesztettük 610 éves múltunkat. Volt városközpontunk, de letarolták! Megszakították a történelmi folytonosságunkat!**
  Meg kellett volna hagyni a Palánk régi úthálózatát, a Szent Demeter-templomot, a Templom teret, a csodálatos régi intézményi és lakóépületeket, ahogyan ezek elfértek a régi városszerkezetben! Elvesztettünk egy óvárost! Kaptunk egy korabeli Dunaújvárost, vagy inkább egy mindenben egykorú Tiszaújvárost, de palotákból, melyek most a szemünk előtt mennek tönkre, igazolva a korabeli félelmeket, melyek a fenntarthatóságukra vonatkoztak.
- **A Dóm is elfért volna a Templom téren! Egészen különleges lett volna a négy templom egymás mellett!**

- **A klinikáknak a Palánkon KÍVÜL kellett volna helyet keresni, hiszen hely sajnos volt bőven! Megvalósulhattak volna ugyanez szinte „zöldmezős” beruházásként!**
- **Felfoghatatlan a régi értékék elpusztítási dühe, különös tekintettel Lechnerre és Klebelsbergre, mint nagyon művelt, világot látott emberekre!**
- **Lechnerék nem vették észre az éppen induló automobilizmust!**
  Így az autók, az autózás igényei egyszerűen kimaradtak a teljesen újratervezett városból! E miatt az éppen elkészült város már születése pillanatában nagy hátránnyal indult. Elkezdődött majdnem azonnal az autóra szabás, az autózáshoz igazítás kókányolása. A városunk mai szégyene az Oskola utca, Szeged talán legrégebbi utcájának, autókkal való eldugaszolása, melyen egész nap araszolnak az autók.
  Utólag kellett a zöldfelületek rovására parkolókat építeni, utólag kellett a legnagyobb forgalmú utakat kivinni a városból.
- **Sajnos még csak nem is jelezték, meg sem említették, hogy a fejlődő városnak később további hidakra lesz majd szüksége! Nagyon beragadtunk az egyhidas világba!**
- **Nem vették észre a vasúthálózat hatalmas kiépülési ütemét, így a vasút, a vasúti szállítás jövőjét sem, mely rövid idő alatt tönkretette a vízi szállítást.**
- **Mivel sem a közúti, sem a vasúti szállítás jövőjét nem ismerték föl, túlkapacitálták a vízi szállítást, melynek nem sokkal később lejárt az ideje. Beragadtunk a vízi szállításba, hatalmas költséggel rakpart épült. Létjogosultsága szinte csak a város újjáépítési, nagy építőanyag-igényű szakaszában volt. Utána jóval kisebb is elég lett volna, valahol a belvároson kívül. Ez mai értelemben logisztikai központ, azaz egy áru-átrakó hely, ahol hajóról lovas kocsira rakják át az árut, lényegében egy TÜZÉP-telep, nagy áru-tároló felülettel, mely nem illik a belvárosba!**
- **Módosítani, EGYESÍTENI kellett volna a város vasúthálózatát, megszüntetve a mesterséges szétválasztásukat, mellyel sok mai gondunk is helyesen oldódott volna meg. Ez is elmaradt!**
- **Ezek után nehéz azt állítani, hogy Szeged újjáépítői figyelték volna, észrevették volna, használták volna a fejlett világ tendenciáit Szeged újjáépítésekor.**

Szakirodalom:

(Szeged várostörténeti atlasza, 2014. =). MAGYAR VÁROSTÖRTÉNETI ATLASZ 3. HUNGARIAN ATLAS OF HISTORIC TOWNS NO. 3 ..SZEGED

Szeged, 2018. április 12.
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

http://www.travelo.hu/tavol/20180807-frankfurt-legszebb-helyei-es-a-vilag-legujabb-ovarosa.html

yyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyyy